

Confederasiwn GIG Cymru
Cynghrair Iechyd a Lles

Mewn partneriaeth â'r

**Royal College
of Physicians**

Coleg Brenhinol
y Meddygon (Cymru)

Cofiwch y bwlch: beth sy'n atal newid?

Yr argyfwng costau byw a'r anghydraddoldeb
cynyddol yng Nghymru

Gorffennaf 2022

Mae'r argyfwng costau byw yn argyfwng iechyd

Mae tlodi yn achosi salwch.

Yn gryno

- Mae 60% o bobl yng Nghymru yn dweud bod y costau byw cynyddol wedi cael effaith negyddol ar eu llesiant ([RCP](#)).
- Mae anghydraddoldebau iechyd yn costio £322 miliwn y flwyddyn i GIG Cymru ([Iechyd Cyhoeddus Cymru](#)).
- Erbyn hyn mae gan Gymru y gyfradd tlodi plant waethaf o blith holl wledydd y DU ar 31% ([Dileu Tlodi Plant](#)).
- Mae un o bob deg aelwyd yng Nghymru yn byw mewn tai anniogel ([Sefydliad Bevan](#)).
- Mae pobl yng Nghymru yn wynebu risg uwch o farw mewn tlodi nac unrhyw wlad arall yn y DU ([Marie Curie](#)).
- Mae bron 60% o oedolion yng Nghymru dros eu pwysau neu'n ordew ([Iechyd Cyhoeddus Cymru](#)).
- Mae cost gymdeithasol lawn gordewdra i Gymru tua £3 biliwn y flwyddyn ([Frontier Economics](#)).
- Mae gan 12% o aelwydydd o leiaf 1 mis o ôl-ddyledion ar fil ([Sefydliad Bevan](#)).
- Mae tlodi plant wedi cynyddu mewn 20 o'r 22 awdurdod lleol yn y 5 mlynedd diwethaf ([Dileu Tlodi Plant](#)).

Mae pandemig COVID-19 wedi [ehangu'r anghydraddoldebau presennol](#) ac wedi amlygu'r risg rhwng [tlodi a chanlyniadau iechyd gwael yng Nghymru](#). Yn wir, mae [comisiynydd cenedlaethau'r dyfodol ac Iechyd Cyhoeddus Cymru](#) wedi canfod mai'r bobl sydd eisoes yn byw gydag iechyd gwael, tlodi neu mewn cymunedau ymylol yng Nghymru sydd wedi dioddef fwyaf yn sgil y pandemig.

Mae anghydraddoldebau iechyd yn annheg, mae modd eu hosgoi ac mae gwahaniaethau systematig yn iechyd grwpiau gwahanol o bobl. Yn ystod y misoedd nesaf, wrth i gostau byw o ddydd i ddydd barhau i gynyddu'n gyflymach nag incwm pobl, mae hyn yn debygol o arwain at ostyngiad yn safonau byw llawer o bobl. Mae cost gynyddol bwyd ac ynni, yn ogystal â phrinder staff mewn rhai sectorau ac amhariadau o ran y gadwyn gyflenwi, wedi achosi cynnydd mewn chwyddiant. Mae hyn yn debygol o ddwysáu anghydraddoldeb yn y blynyddoedd i ddod.

“Mae llawer o bobl wedi gorfod gwneud dewisiadau amhosibl – rhwng prynu bwyd, talu biliau'r cartref neu gadw mewn cysylltiad ag anwyliaid. Mae hyn wedi effeithio ar iechyd meddwl pobl a'u llesiant yn gyffredinol, gan wneud i rai deimlo na allent ymdopi a chael adferiad yn dilyn argyfwng COVID-19.”

Y Groes Goch Brydeinig

“Mae'n bosibl y bydd y rhai sy'n cael anhawster gydag iechyd gwael yn wynebu colli enillion trwy gyflogaeth ac yn wir, efallai na fyddant yn gallu gweithio, sy'n golygu y bydd angen iddynt gysylltu â'r system fudd-daliadau. Yn ogystal ag effeithiau ar lesiant, efallai fydd gan y rhai ag iechyd gwael gostau byw uwch a bydd plant sy'n dioddef iechyd gwael yn gweld eu haddysg yn cael ei effeithio.”

Sefydliad Joseph Rowntree

Mae tystiolaeth yn awgrymu, ar y mwyaf mai dim ond 20% o iechyd a llesiant poblogaeth sy'n ddibynnol ar wasanaethau gofal iechyd. Nid oes gan y GIG ei hun y pŵer i leihau anghydraddoldeb: dyna pam y mae angen i ni newid y ffocws o'r mentrau iechyd y cyhoedd sy'n cael eu darparu trwy'r GIG ac awdurdodau lleol a mynd i'r afael â ffactorau sy'n cynnwys tai gwael, trafnidiaeth ac ansawdd bwyd. Mae angen i lywodraeth Cymru roi blaenoriaeth i fynd i'r afael â'r ffactorau sy'n achosi salwch yn y lle cyntaf.

Dylai llywodraeth Cymru greu cynllun traws-lywodraethol i leihau tlodi ac anghydraddoldebau ymysg oedolion a phlant. Dylai hyn amlinellu'r camau gweithredol sy'n cael eu cyflawni ar draws holl adrannau'r llywodraeth, gan esbonio sut bydd llwyddiant yn cael ei fesur a'i werthuso trwy fesurau a chanlyniadau perfformiad a rennir ar gyfer pob corff cyhoeddus yng Nghymru, yn ogystal â chanllawiau ar sut y dylai sefydliadau unigol gydweithio i leihau anghydraddoldebau a mynd i'r afael â'r argyfwng costau byw.

Prif argymhellion

Dylai Llywodraeth Cymru:

- roi blaenoriaeth i'r ymdrech i leihau'r bwlch gweithredu ar iechyd a llesiant ar gyfer oedolion a phlant
- darparu canllawiau mwy manwl ar weithredu i gyrff cyflawni lleol
- mapio gweithgaredd presennol ar iechyd y cyhoedd, anghydraddoldebau, lleihau tlodi a nawdd cymdeithasol
- cyflwyno rheoliadau asesu'r effaith ar iechyd fel blaenoriaeth
- cydgrynhoi'r ymrwymadau ar anghydraddoldebau mewn un cynllun cyflawni er mwyn gwella atebolrwydd
- datblygu cyfres o fesurau perfformiad sy'n canolbwyntio ar leihau anghydraddoldebau
- sicrhau bod cyllid yn annog cydweithredu a bod hyn yn cysylltu â'r ymdrechion i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau
- gwella'r mynediad at raglenni ataliaeth mewn gofal sylfaenol a chymunedol, yn arbennig ar gyfer y rhai sy'n byw mewn tlodi
- buddsoddi mewn dulliau atal arloesol yn cynnwys rhaglenni sgrinio, brechlynnau a thechnoleg gwisgadwy
- gwella'r mynediad at ddata cadarn o safon uchel i fesur unrhyw newid mewn anghydraddoldebau
- ei gwneud yn ofynnol i fyrddau partneriaeth rhanbarthol a byrddau gwasanaethau cyhoeddus fynd i'r afael ag anghydraddoldebau.

"Ers gormod o amser, rydym wedi disgwyl i'r gwasanaeth iechyd fynd i'r afael â'r heriau hyn ei hun. Mae ffactorau niferus ac amrywiol yn achosi anghydraddoldeb iechyd a bydd angen ymdrechion cydlynol ar draws pob sector er mwyn sicrhau cynnydd ystyrlon i gau'r bwlch."

Confederasiwn GIG Cymru

"Mae tystiolaeth yn dangos y gall dull gweithredu cynhwysfawr ar gyfer mynd i'r afael ag anghydraddoldebau iechyd wneud gwahaniaeth. Mae angen camau gweithredu systematig, ar y cyd ar draws sawl maes er mwyn mynd i'r afael ag achosion o anghydraddoldebau iechyd."

Cronfa'r Brenin

Pam fod angen dull gweithredu traws-lywodraethol arnom?

Er bod llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau trwy ei rhaflen lywodraethu, nid oes esboniad trosfwaol o sut bydd y gwaith hwn yn cael ei gydgyssylltu ar draws strategaethau gwahanol y llywodraeth, sut y mesurir canlyniadau a sut bydd gweinidogion yn cael eu dwyn i gyfrif am gyflawni'r ymrwymadau hyn ar sail gydweithredol.

Gallai cynllun traws-lywodraethol sefydlu ymrwymadau presennol yn eu cyd-destun, darparu rhywfaint o eglurder ynghylch canlyniadau a rennir a darparu tryloywder o ran sut y mesurir perfformiad (gweler tabl 2).

Mae gan iechyd da rôl sylfaenol yn ffyniant ein gwlad – mae gweithlu iach yn cael effaith uniongyrchol ar gynhyrchiant economaidd – yn ogystal ag ar ein llesiant a'n hapusrwydd cyffredinol. Mae cyswllt cryf rhwng gwaith ac iechyd: er mwyn i waith gael effaith gadarnhaol ar iechyd, mae'n rhaid iddo fod yn 'waith da' sy'n darparu cyflogaeth sefydlog, sy'n talu cyflog byw ac sy'n cynnig amodau gwaith teg, cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith a datblygiad gyrfa.

Tabl 1: Mae penderfynyddion ehangach iechyd

Mae penderfynyddion ehangach iechyd yn cynnwys:

- incwm a diogelwch ariannol (iechyd a chyfoeth)
- argaeledd gwaith da, boddhaus a theg
- addysg a sgiliau
- mynediad at fwyd a diod iach
- gwahaniaethu, yn arbennig ar sail nodweddion gwarchodedig
- mynediad at y celfyddydau a gweithgareddau diwylliannol
- cysylltiadau cymdeithasol (teulu a ffrindiau)
- mynediad at chwaraeon a gweithgaredd corfforol
- mynediad at drafnidiaeth a theithio
- ansawdd a diogelwch tai a'r mannau agored o'n hamgylch (gofod a lle).

“Mae'r berthynas rhwng iechyd ac incwm wedi ei sefydlu ers amser. Mae iechyd gwell yn gyffredinol yn gwella ansawdd eich bywyd; mae'n galluogi cyfleoedd cyflogaeth gwell ac mae'n lleihau'r costau ychwanegol y gall salwch eu hachosi. Mae byw mewn tlodi yn golygu straen ychwanegol ar benderfyniadau o ddydd i ddydd a gall gloi pobl allan o wasanaethau sy'n hybu iechyd neu asedau eraill megis tai gwell.”

Sefydliad Joseph Rowntree

“Mae gan ardaloedd difreintiedig naw gwaith yn llai o fynediad at fannau gwyrdd ar gyfartaledd, mwy o siopau bwyd brys a dewis mwy cyfyngedig o fwyd iach, fforddiadwy.”

Cronfa'r Brenin

Tabl 2: Beth allai cynllun traws-lywodraethol ei gynnwys?

Ar lefel Llywodraeth Cymru, dylai:

- gynnwys diffiniad cytûn o gydraddoldeb iechyd: beth sy'n cynrychioli llwyddiant?
- cynnwys targedau a chanlyniadau clir, mesuradwy gydag amserlen wedi ei diffinio
- pwysleisio cerrig milltir rheolaidd ar hyd y ffordd, wedi'u hategu gan y cyllid angenrheidiol
- y cabinet cyfan i fod yn berchen arno, o dan arweiniad y prif weinidog
- cynnwys adroddiadau blynyddol ar gynnydd, gan ddefnyddio'r camau gweithredu a gyflawnwyd gan bob adran a phartner
- rhannu mesurau perfformiad ar draws adrannau'r llywodraeth
- uno gwaith presennol ar anghydraddoldebau ar draws holl adrannau'r llywodraeth.

Ar lefel ranbarthol, dylai:

- benodi arweinydd enwebedig ar gyfer mynd i'r afael ag anghydraddoldebau ar gyfer pob sefydliad y sector cyhoeddus
- cynnwys canllawiau ar sut y dylai sefydliadau gydweithio ar lefel ranbarthol o fewn strwythurau wedi eu sefydlu
- cynnwys data tryloyw a gasglwyd sy'n galluogi proses graffu ystyrlon ac annibynnol.

Egwyddorion cyfathrebu ac ymgysylltu:

- dulliau cyfathrebu ac ymgysylltu clir gyda rhanddeiliaid allanol a'r cyhoedd
- datblygu partneriaeth wirioneddol gyda phobl a sefydliadau yng Nghymru.

Beth sy'n atal newid?

Cyflawni yw'r broblem fwyaf sy'n ein hwynebu. Mewn llawer o achosion, yn syml nid oes gan gyrff llai y gallu, yr arbenigedd, yr adnoddau na'r ffocws i gyflawni'r weledigaeth genedlaethol a gyflwynir mewn deddfwriaeth a dogfennau polisi uchelgeisiol. Mae angen trawsnewid arferion ar draws y system gyfan: newid ar raddfa fawr gan bob corff cyhoeddus er mwyn atal salwch, o dan arweiniad llywodraeth Cymru.

Mae'n rhaid i ni sbarduno dulliau atal ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi, er mwyn i ymyriadau gael eu gweithredu mor fuan â phosibl. Er enghraifft, mae gwaith presennol i roi diwedd ar ddigartrefedd yn canolbwyntio'n bennaf ar lefelau atal sylfaenol, eilaidd a hyd yn oed trydyddol, yn hytrach nag ar wariant aciwt (gweler tabl 3).

Dylai sefydliadau cymunedol dderbyn cefnogaeth gyda gallu ac adnoddau i sicrhau bod newid yn digwydd ar lawr gwlad. Mae angen rhoi mwy o anogaeth i gydweithrediadau.

Tabl 3: Beth yw lefelau atal?

Lefelau atal	
Atal sylfaenol	Atal neu leihau'r risg y bydd problemau'n codi, a hynny fel arfer trwy bolisiâu cyffredinol, e.e. addysg; hybu iechyd; gwaith rheoli tai da a chymorth tenantiaeth.
Atal eilaidd	Targedu unigolion neu grwpiau sy'n wynebu risg uchel neu'n dangos arwyddion cynnar o broblem benodol er mwyn ceisio ei hatal rhag digwydd, e.e. atgyfeirio'n gynnar at wasanaethau cymorth i deuluoedd neu gymorth ieuenctid.
Atal trydyddol	Ymyrryd pan fydd problem wedi codi er mwyn ei hatal rhag gwaethygu ac unioni'r sefyllfa, e.e. dileu ôl-ddyledion rhent er mwyn osgoi achos o droi allan.
Gwario aciwt	Gwario arian er mwyn rheoli effaith sefyllfa negyddol iawn – prin y mae hyn yn gwneud unrhyw beth, os o gwbl, i atal problemau rhag codi eto yn y dyfodol, e.e. cost tai dros dro pan fydd pobl yn cael eu gwneud yn ddigartref; cost hirdymor cefnogi plant sydd wedi dioddef Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod o ganlyniad i golli cartref.

Hefyd mae angen i ni fapio lle mae llywodraeth genedlaethol a lleol yn gweithio gyda phartneriaid i leihau anghydraddoldebau ar draws holl adrannau a sectorau'r llywodraeth, gwerthuso a yw'r rhaglenni yn gweithio a nodi'r gwersi a ddysgwyd, wrth rannu arfer da ar raddfa fwy o lawer.

Dylai lleihau anghydraddoldebau a gwella llesiant fod yn ganolog ym mhob strategaeth sy'n deillio o bob un o adrannau'r llywodraeth: mae dull gweithredu croestoriadol yn hollbwysig.

Cau'r bwlch gweithredu

Yn ystod y degawd diwethaf, mae llywodraeth Cymru wedi pasio Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, y Ddeddf Iechyd y Cyhoedd (yn cynnwys asesiadau asesu'r effaith ar iechyd nad ydynt wedi'u cyflwyno hyd yma) ac wedi galluogi dyletswydd economaidd-gymdeithasol y Ddeddf Cydraddoldeb. Mae'r tirlun hwn yn gymhleth ac yn newid yn gyson, gyda channoedd o dargedau a mesurau perfformiad. Mae llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi dangosyddion llesiant cenedlaethol ac mae wrthi'n datblygu cerrig milltir cenedlaethol, ond mae'n annhebygol y bydd llawer o bobl y tu hwnt i gylchoedd llunio polisïau yn ymwybodol o'r gwaith hwn. Mae dulliau cyfathrebu ac ymgysylltu gwell gyda rhanddeiliaid allanol, sefydliadau cymunedol a'r cyhoedd yn hollbwysig.

Nid yw'r newidiadau a gynigir ar lefel genedlaethol o reidrwydd yn cael eu cyflawni ar lefel leol. Mae rhwystrau sylweddol o ran newid yn cynnwys blaenoriaethu materion a thargedau tymor byr, pwysau ar y gweithlu a galw cynyddol am wasanaethau. Er ein bod yn cydnabod bod y pandemig wedi rhoi straen aruthrol ar y gwasanaethau cyhoeddus, mae'n rhaid i lywodraeth Cymru ddangos arweinyddiaeth wleidyddol genedlaethol yn awr i sbarduno newid. Mae hyn yn golygu darparu canllawiau manylach er mwyn i sefydliadau lleol, llai weithredu'r newidiadau sy'n ofynnol yn ôl deddfwriaethau cenedlaethol.

"Mae arweinyddiaeth wleidyddol yn hanfodol er mwyn sicrhau bod iechyd y boblogaeth yn flaenoriaeth allweddol i'r system iechyd a gofal ar draws y llywodraeth. Dylai hyn gynnwys pennu nodau cenedlaethol uchelgeisiol a gorfodol er mwyn gwella canlyniadau a datblygu strategaeth draws-lywodraethol newydd i leihau anghydraddoldebau iechyd."

Cronfa'r Brenin

Derbyniodd Deddf Iechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017 Gydsyniad Brenhinol ym mis Gorffennaf 2017, ond bron i bum mlynedd yn ddiweddarach, nid yw rheoliadau ynghylch cynnal asesiadau o'r effaith ar iechyd gan gyrrff cyhoeddus wedi'u gosod. Cymerodd ddegawd a mwy i osod rheoliadau Deddf Cydraddoldeb 2010 a ddaeth â'r ddyletswydd economaidd-gymdeithasol i rym ym mis Mawrth 2021. Mae'r mater hwn yn galw am newid trawsnewidiol i ymddygiad, ar draws y system gyfan.

"Mae iechyd yn system gymhleth sy'n cynnwys ystod eang o gyfranogwyr perthnasol ac amserlenni hir o bosibl ar gyfer newid. Bydd ymyriadau bach neu lugoer yn golygu y byddwn ymhell o gyflawni'r genhadaeth disgwyliad, neu'n waeth, yn gweld disgwyliad oes iach yn gostwng yn barhaus. Er mwyn cymryd y genhadaeth hon o ddifrif, mae'n rhaid iddi fod yn genhadaeth ar gyfer y llywodraeth gyfan."

Sefydliad Iechyd

Nid yw BGCau a BPRhau wedi gwneud digon i ddatblygu ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r hyn maent yn ei wneud. Dylent fod yn fwy gweladwy ac atebol, ac yn ymgysylltu'n fwy effeithiol gyda'r cymunedau a wasanaethir ganddynt, ac yn rhoi mwy o bwyslais ar leihau anghydraddoldebau.

"Mae angen gweithredu cydamserol ar sawl lefel: cenhadaeth genedlaethol barhaus er mwyn mynd i'r afael ag anghydraddoldebau; partneriaeth leol a chenedlaethol newydd er mwyn creu'r amodau ar gyfer llwyddiant y system; ac arweinyddiaeth leol i ddatblygu'r aflonyddwch sydd ei angen i sicrhau llwyddiant."

Cronfa'r Brenin

Mesur Llwyddiant

Mae mesurau perfformiad yn llywio'r ffordd y mae gwasanaethau'n cael eu cyflawni: gallai canlyniadau a rennir ar draws cyrff cyhoeddus sicrhau bod blaenoriaethau a dyraniad adnoddau yn canolbwyntio ar newidiadau hirdymor i iechyd a llesiant ac ymddygiad. Dylid cynhyrchu mesurau canlyniad ar y cyd gyda chleifion a sefydliadau eiriolaeth a arweinir gan gleifion.

"Mae'r system sydd ar waith yn gymhleth iawn. Pe byddai pob un o'r mesurau perfformiad, ar draws y gwahanol gynlluniau, yn cael eu cyfuno, mae yna 350 a mwy o fesurau y mae'n rhaid i'r gwasanaethau iechyd adrodd arnynt. Mae hyn yn golygu gwastraff amser ac adnoddau aruthrol i gydgrynhoi a dadansoddi'r wybodaeth hon."

Comisiwn Bevan

Fel arfer, pan fydd llywodraeth yn trafod beth mae wedi ei gyflawni, mae'n trafod y buddsoddiad mae wedi ei wneud mewn rhaglen neu faes gwaith penodol. Anaml y bydd yn dangos, trwy werthuso mesurau canlyniad, bod pethau wedi gwella.

Mae cyrff cyflawni yng Nghymru yn parhau i gael anhawster yn cydweithio ar y pethau sy'n llywio ein rhagolygon o fyw'n dda – ac mae rhan o hyn yn cael ei ysgogi gan fesurau a thargedau perfformiad sy'n cystadlu â'i gilydd. Dylai dull gweithredu gwirioneddol traws-lywodraethol sicrhau

bod mesurau canlyniad yn berthnasol ar draws pob sector a'u bod yn cynnwys y rhai sy'n gweithio yn y bylchau rhwng sectorau. Ni ddylid defnyddio unrhyw fframwaith fel dull o fesur perfformiad bwrdd iechyd yn unig, ond yn hytrach dylai ysgogi ffocws ar leihau anghydraddoldebau ar draws pob corff cyhoeddus. Dylid mesur BPRhau a BGCau yn ôl pa mor effeithiol y maent yn lleihau anghydraddoldebau trwy eu hasesiadau a'u cynlluniau o anghenion a llesiant eu poblogaeth.

Deall y system

Er mwyn osgoi dyblygu gwaith, dylai llywodraeth Cymru weithio gyda chyrff cyhoeddus, partneriaid cyflwyno a'r sector gwirfoddol a chymunedol i adolygu a mapio fframweithiau canlyniadau, targedau a dangosyddion presennol mewn un darn o waith. Byddai hyn yn dangos lle mae mesurau presennol a dangosyddion sydd wedi eu cyhoeddi eisoes yn cyfrannu at gamau gweithredu a rennir ar anghydraddoldebau a gallai hyn arwain at gynllun effeithiol ar draws y llywodraeth.

Mae Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi cyhoeddi Fframwaith Canlyniadau Iechyd y Cyhoedd ac mae Llwyfan Atebion Tegwch Iechyd Cymru yn cael ei ddatblygu fel ffordd o gael mynediad at ddata a thystiolaeth ar leihau anghydraddoldebau iechyd.

Ond mae'r system yn parhau i fod yn un gymhleth. Mae'r jig-so cyllid ar gyfer iechyd y cyhoedd, anghydraddoldebau, ataliaeth, lleihau tlodi a nawdd cymdeithasol yn ei wneud yn amhosibl bron i unrhyw un y tu allan i'r llywodraeth wybod beth sy'n digwydd, heb sôn am wybod a yw'n gwneud gwahaniaeth gwirioneddol. Byddai cynllun mwy cynhwysfawr a chyfunol ar gyfer lleihau tlodi ac anghydraddoldebau yn gwneud popeth yn fwy clir a byddai'n helpu'r sectorau gwirfoddol a chymunedol i weithio mewn partneriaeth gyda chyrff cyhoeddus i gyflawni uchelgeisiau llywodraeth Cymru i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau a salwch.

Rôl llywodraeth y DU

Mae'n bwysig cofio bod llawer o'r ysgogwyr newid (craffu cymdeithasol, credyd cynhwysol, y system fudd-daliadau, mewnfudo a symudiad rhydd a rhaglenni o fudd-dal i waith) yn parhau y tu hwnt i reolaeth llywodraeth Cymru: yn wir, cyflwynodd Sefydliad Bevan yr achos yn ddiweddar dros ddatganoli'r pŵer dros y budd-dal tai ac elfen dai y Credyd Cynhwysol.

Dylid ystyried papur gwyn llywodraeth y DU ar godi'r gwastad fel rhan o'r gwaith hwn; fodd bynnag, ni ddylai hyn atal cyrff cyhoeddus yng Nghymru rhag gwneud popeth o fewn eu gallu i wella iechyd a llesiant lle bynnag y gallant. Mae'r cynllun peilot incwm sylfaenol cyffredinol yn enghraifft dda o lywodraeth Cymru'n defnyddio ei phwerau presennol i wella'r system fudd-daliadau.

“Mae’n amlwg y bydd codi’r gwastad yn galw am ddull gweithredu hirdymor ar gyfer mynd i’r afael ag anghydraddoldebau hirsefydlog rhwng ac o fewn lleoedd ar draws Cymru a’r DU. Nid yw’r graddau y bydd dull gweithredu llywodraeth y DU yn llwyddo i fynd i’r afael â’r heriau y mae llawer o bobl a chymunedau’n eu hwynebu ledled Cymru, a sut bydd yn rhyngweithio gyda pholisïau llywodraeth Cymru mewn meysydd datganoledig, yn hysbys hyd yma.”

Ymchwil y Senedd

“Ni ddylid diystyru pwysigrwydd mesurau nawdd cymdeithasol penodol i Gymru. Er bod gan system nawdd cymdeithasol y DU rôl bwysig yn datrys tlodi, mae gan gynlluniau cymorth Cymru rôl bwysig hefyd. Mae’n bwysicach fyth felly bod llywodraeth Cymru yn sefydlu system fudd-daliadau glir, effeithiol a theg, sy’n ategu’r system nawdd cymdeithasol sydd eisoes yn bodoli yn y DU. Mae cynnal y cynnydd dros dro i’r credyd cynhwysol a’r lwfansau credyd treth gweithio, yn ogystal ag ymestyn hyn i fudd-daliadau etifeddiaeth, yn hollbwysig. Er enghraifft, o’r 180,000 o blant mewn tlodi, mae 140,000 yn byw mewn teuluoedd sy’n derbyn budd-daliadau sy’n gysylltiedig ag incwm.”

Sefydliad Joseph Rowntree

Mae’r Cytundeb cydweithio: 2021 yn cyflwyno cefnogaeth llywodraeth Cymru a Phlaid Cymru i ddatganoli gweinyddiaeth nawdd cymdeithasol. Maent wedi ymrwymo i archwilio sut gallai hyn weithio’n ymarferol a chreu’r seilwaith angenrheidiol.

Mae’r Grŵp Gweithredu ar Dlodi Plant wedi argymhell y dylai llywodraeth Cymru adolygu’r gronfa cymorth dewisol a defnyddio data gweinyddol, archwilio’r rhesymau dros hawliadau llwyddiannus ac aflwyddiannus (gyda dadansoddiad llawn o’r holl nodweddion gwarchodedig, statws teulu ac ardal awdurdod lleol ac a gafodd ymgeiswyr eu hatgyfeirio at ffynonellau cymorth pellach ai peidio), yn ogystal â datblygu map trywydd fesul cam sy’n symud tuag at feini prawf cymhwysedd mwy syml a chynhwysol ar gyfer y gronfa cymorth dewisol, a fframwaith gwerthuso.

Tabl 4: Effeithiau dethol penderfynyddion ehangach iechyd – Cronfa'r Brenin

Sector	Enghreifftiau
Incwm	Mae incwm yn dylanwadu ar allu pobl i brynu nwyddau sy'n gwella iechyd, o fwyd i aelodaeth gyda champfa. Mae byw ar incwm isel yn ffynhonnell straen, ac mae tystiolaeth niwrolegol ddiweddar yn awgrymu bod bod ar incwm isel yn effeithio ar y ffordd mae pobl yn gwneud dewisiadau ynghylch ymddygiad sy'n effeithio ar iechyd. Mae plant o aelwydydd ym mhumed isaf y dosbarthiad incwm dros <u>bedair gwaith yn fwy tebygol</u> o brofi problemau iechyd meddwl difrifol o gymharu â'r rhai yn y pumed uchaf.
Tai	Mae tai o safon gwael ac <u>amodau tai gorlawn yn gysylltiedig â risg uwch</u> o glefydau cardiofasgwlaidd, clefydau anadlol, iselder a gorbryder. Wrth i dymheredd allanol ostwng, mae <u>cyfraddau marwolaeth yn cynyddu'n gyflymach o lawer</u> i'r rhai yn y cartrefi oeraf. Mae aelwydydd o grwpiau lleiafrifoedd ethnig yn fwy tebygol nag aelwydydd Gwyn i fyw mewn <u>cartrefi gorlawn</u> a phrofi <u>tlodi tanwydd</u>.
Amgylchedd	Mae cysylltiad rhwng <u>mynediad at fannau gwyrdd o safon uchel</u> a gwelliannau i iechyd corfforol a meddyliol, a lefelau is o ordewdra. Mae lefelau mynediad yn <u>debygol o fod yn waeth i bobl mewn ardaloedd difreintiedig</u>, ac i ardaloedd â chyfrannau uwch o grwpiau lleiafrifoedd ethnig. Amcangyfrifir bod cyswllt â llygrwyr aer yn byrhau 28-36,000 o fywydau y flwyddyn yn y Deyrnas Unedig. Canfuwyd cysylltiad rhwng cyswllt ag amddifadedd ac ethnigrwydd. Er enghraifft, yn ardaloedd mwyaf difreintiedig Llundain, canfuwyd bod pobl o grwpiau nad ydynt yn Wyn yn <u>cael cyswllt â chrynodiadau uwch o nitrogen deuocsid</u>, un o'r prif lygrwyr sy'n gysylltiedig â mygdarth traffig.
Trafnidiaeth	Mae gan y rhai sy'n byw yn yr ardaloedd mwyafrif difreintiedig <u>50% yn fwy o risg o farw mewn damwain car</u> o gymharu â'r rhai yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig. <u>Mae plant mewn ardaloedd difreintiedig bedair gwaith yn fwy tebygol</u> o gael eu lladd neu eu hanafu ar y ffordd o gymharu â'r rhai mewn ardaloedd cyfoethocach. Gall <u>cost trafnidiaeth fod yn rhwystyr hefyd</u>, gydag argaeledd anghyson cynlluniau teithio rhatach a diffyg opsiynau trafnidiaeth fforddiadwy, yn arbennig mewn ardaloedd gwledig.
Addysg	Ar gyfartaledd, ymhlith y 26 o wledydd Y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd (OECD), gall pobl â gradd prifysgol neu lefel gyfwerth o addysg yn 30 oed ddisgwyl <u>byw 5 mlynedd yn hwy</u> na phobl â'r lefelau isaf o addysg. Yng Nghymru, nid oes gan 12% o oedolion (216,000 o bobl) <u>sgiliau llythrennedd sylfaenol</u>. Mae hyn yn golygu eu bod wedi eu cloi allan o'r farchnad swyddi ac yn cael anhawster yn cynorthwyo addysg eu plant.
Gwaith	Mae cysylltiad rhwng diweithdra a disgwyliad oes is ac iechyd corfforol a meddyliol <u>gwaeth</u>, i unigolion sy'n ddi-waith ac i'w haelwydydd. Mae ansawdd gwaith, yn cynnwys cyswllt â pheryglon, diogelwch swyddi ac a yw'n hyrwyddo ymdeimlad o berthyn yn effeithio ar iechyd corfforol ac iechyd meddwl. Mae grwpiau nad ydynt yn Wyn yn profi <u>lefelau uwch o straen gwaith</u>, sy'n rheoli ffactorau demograffig eraill.

Cofiwch y bwlch: beth sy'n atal newid?

Cymeradwyir y ddogfen hon gan:

Ynglŷn â Chyng rhair Iechyd a Lles Conffederasiwn GIG Cymru

Nid yw iechyd yn fater annibynnol.

Mae angen i ni gyd chwarae ein rhan yn datblygu gwasanaeth iechyd sy'n addas ar gyfer y dyfodol. Mae Cyng rhair Iechyd a Lles Conffederasiwn GIG Cymru yn cynnwys 70 a mwy o sefydliadau iechyd a gofal o golegau brenhinol, sefydliadau'r trydydd sector a sefydliadau gofal cymdeithasol, a chafodd ei sefydlu yn 2015.

Cafodd ei ymgynnull gan Gonffederasiwn GIG Cymru, a'i alw'n Fforwm Polisi yn flaenorol. Datblygwyd argymhellion wrth baratoi ar gyfer etholiad 2016 ac etholiadau'r Senedd yn 2021. Ym mis Ebrill 2021, fe wnaethom gyhoeddi Gwneud y gwahaniaeth, oedd yn galw ar lywodraeth nesaf Cymru i:

- gyhoeddi strategaeth draws-lywodraethol uchelgeisiol i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau
- buddsoddi mewn ataliaeth hirdymor ar draws pob sector
- gweithio mewn partneriaeth â phobl a chymunedau i newid bywydau er gwell.

Roedd y papur hwn yn dilyn llythyr agored i brif weinidog Cymru ac arweinwyr y gwrthbleidiau yn y Senedd ym mis Chwefror 2021, yn galw am strategaeth draws-lywodraethol ar anghydraddoldebau iechyd.

[@WelshConfed](#)

www.nhsconfed.org/wales/health-and-wellbeing-alliance

[@RCPWales](#)

www.rcp.ac.uk/wales

[#EverythingAffectsHealth](#)

Ty Phoenix
8 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

02920 349 850
www.welshconfed.org
@WelshConfed

Os oes angen y cyhoeddiad hwn arnoch ar fformat amgen,
ebostiwch info@welshnhscconfed.org

© Conffederasiwn y GIG 2022. Gallwch gopïo neu ddosbarthu'r
gwaith hwn, ond mae'n rhaid i chi roi cydnabyddiaeth i'r awdur,
ni allwch ei ddefnyddio at ddibenion masnachol, ac ni allwch
newid, trawsnewid na datblygu'r gwaith.

Rhif elusen gofrestredig 1090329